

By now, the Armed Forces of Ukraine have deoccupied many territories that are important for birds; they mainly include protected areas, of which nine: Drevlianskyi Nature Reserve; Chernobyl Radioecological Biosphere Reserve; Desna floodplain (Ramsar site); Mizhrichynskyi National Nature Park; Hosiivskyi National Nature Park; Hetmanskyi National Nature Park; Desniansko-Starohutskyi National Nature Park; Dvorichanskyi National Nature Park; SviatiHory National Nature Park, constitute a total area of 449 756 ha, and are important breeding, moulting, and stopover sites for rare and endangered species of birds. This territory provided shelter for 9 to 41 rare and protected bird species that occurred in various deoccupied protected areas of Ukraine. Unfortunately, it is currently impossible to fully estimate the damage caused to the environment and birds by the full-scale war, which goes on for the second years on these areas. One of the main reasons is the dense mining of territories and their contamination with artillery, tank, and aerial ammunition, various kinds of explosives, and regular shelling from the territory of Russia.

Below in the article are presented the results of analysis of the impact of occupation on rare and protected bird species (listed in the EU Bird Directive, Red List of IUCN, and Red Data Book of Ukraine) within the territory of selected deoccupied protected areas.

Keywords: *Ukrainian-russian war, occupation, ornithofauna, territories important for birds.*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10637185>
УДК 598.28/29(477.54)

ЗАСЕЛЕНІСТЬ ШТУЧНИХ ГНІЗДІВЕЛЬ ДЛЯ ПТАХІВ У БОРУ НПП «ГОМІЛЬШАНСЬКІ ЛІСИ» У 2022–2023 рр.

© Ярис О.О., Літвін Л.М., Чаплигіна А.Б.

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди, Харків

e-mail: lena.chebitko.95@ukr.net

Yarys O.O. <https://orcid.org/0000-0002-5489-3292>

Litvin L. M. <https://orcid.org/0000-0001-8138-5480>

Chaplygina A.B. <https://orcid.org/0000-0002-3574-5120>

Моніторингові дослідження заселеності птахів в штучні гніздивлі на території північного сходу України тривають вже давно (Матвеев, 1994;

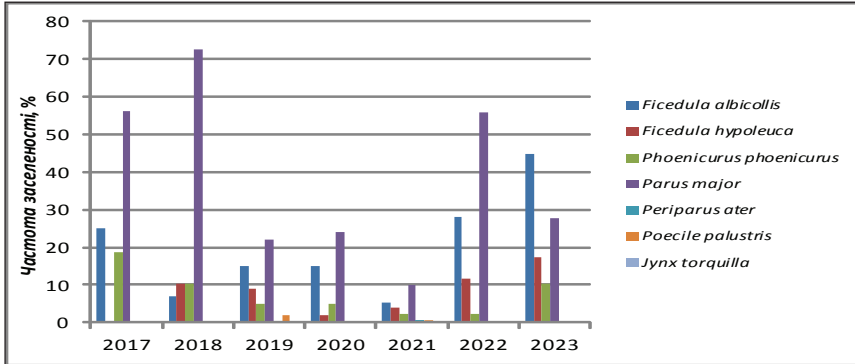

Рис. Частка заселеності птахів у штучних гніздівлях в бору НПП «Гомільшанські ліси».

Кныш, 2003; Чаплигіна та ін., 2009; Савинська, 2013; Юзик, 2018; Чаплигіна, 2018; Літвін, 2019; Ярис, 2023). З початком повномасштабного воєнного вторгнення в Україну в навколишньому середовищі відбуваються неконтрольовані техногенні зміни, тому продовження досліджень не втрачає актуальності.

У роки війни лісові екосистеми зазнають негативного впливу через перебування і пересування військових та техніки, обстріли з різних видів зброї та інших збитків. Найбільш руйнівними є вибухи боєприпасів, ракет. Ушкодження лісових екосистем є наслідком падіння тих же ракет, підбитих літаків, гелікоптерів і безпілотних бойових літальних апаратів. Внаслідок цього утворюються вирви, що спричинюють падіння дерев, ушкодження коренів, порушення шару ґрунту, потрапляння до нього хімічних речовин та локальні зміни гідрологічного стану. Обстріли лісів призводять до загибелі і поранень тварин, а гучні звуки змушують їх мігрувати, виходити на відкриту місцевість, що теж становить небезпеку. Порушується репродуктивна здатність тварин, а також трофічні ланцюги (Кузик, Товарянський, 2023).

Із 7 локацій, де проводили моніторинг, відновити дослідження вдалося лише на території Харківської області у НПП «Гомільшанські ліси». У Сумській області дослідження були призупинені через постійні обстріли та замінування території.

У 2022–2023 рр. попри тривалі бойові дії вдалося встановити заселеність птахами штучних гніздівель у бору НПП «Гомільшанські ліси» (рис.). Більшість штучних гніздівель зазнали руйнувань у 2023 р. через погодні умови (сильні пориви вітру, часті дощі), тому, ймовірно, вперше на цій локації виявлено заселеність птахів у пластикові штучні гніздівлі.

Протягом 2017–2022 рр. *Parus major* виявлена абсолютним домінантом по заселеності птахів у штучних гніздівлях (Ярис, 2022). Чисельність її в бору становила $32,3 \pm 2,01$ ос./км² (Чаплигіна, 2018). У 2023 р. у штучних гніздівлях переважала *Ficedula albicollis*, чисельність якої за роки досліджень в середньому становила $52,2 \pm 4,32$ ос./км². Осілий вид *P. major*, який протягом несприятливих умов використовує штучні гніздівлі як тимчасове укриття, згодом в них і розмножується (Ярис, 2021; Ярис, Мамедова, 2021). *F. albicollis* як далекий мігрант прилітає тоді, коли основна частина штучних гніздівель вже заселена, тому більшість *F. albicollis* гніздяться у природних дуплах, чим і пояснюється їх висока чисельність на цій локації.

Як можна побачити на рисунку, з 2017 до 2022 року частка заселеності *Phoenicurus phoenicurus* знизилася від 18,8% до 2,3%, а у 2023 р. збільшилася до 10,3%. З 2018 до 2020 року частка заселеності *Ficedula hypoleuca* знизилася від 10,3% до 2,0%, однак з 2021 р. і в наступні роки зросла до 17,2%, про що свідчить успішне розмноження цього виду на досліджуваній території. Вперше виявлено і заселення ще одного виду у пластиковій штучній гніздівлі – *Jynx torquilla*. Інші види птахів реєстрували лише одного разу в різні роки (Ярис, 2022).

Проведений аналіз попередніх років та в умовах війни показав, що в бору НПП «Гомільшанські ліси» птахи продовжують успішно заселяти штучні гніздівлі. Зареєстровано нові факти заселення птахів у пластикові штучні гніздівлі. Сьогодні такі дослідження як ніколи є важливими, оскільки за допомогою штучних гніздівель різного типу ми можемо підтримувати чисельність птахів, яким не вистачає природних місць для гніздування чи тимчасового перебування у несприятливі періоди.

Кныш Н.П. Экология размножения мухоловки-белошейки в лесостепных дубравах Сумской области. Беркут. 2003. Т. 12. Вып. 1-2. С. 100-111.

Кузик А.Д., Товарянский В.І. Вплив воєнних дій на лісові екосистеми України та їх післявоєнне відновлення. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2023. № 27. Р. 16-22.

Літвін Л.М., Черних К.І. Екологічні особливості розмноження птахів у штучних гніздівлях на території Задонецького бору НПП «Гомільшанські ліси»: друга міжнародна конференція молодих учених: Харківський природничий форум (19-20 квітня 2019 р., м. Харків) / за заг. ред. Т.Ю. Маркіної, Д.В. Леонтьєва. Харків: ХНПУ, 2019. С. 58.

Матвеев Н.Д. Сравнительный анализ заселяемости искусственных гнездовых в нагорных дубравах лесостепной зоны Украины. Птицы Бассейна Северского Донца: материалы 2 конфер. «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца», 4-6 мая 1994 г. Харьков, 1994. Вып. 2. С. 35-37.

Савинська Н.О. Аутоекологічні особливості та консортивні зв'язки модельних видів мухоловок трансформованих територій Північно-Східної України: автореф. ...

- канд. біологічних наук: 03.00.16 екологія. Львів: НАН Укр. Ін-т екології Карпат, 2013. 20 с.
- Чаплигіна А.Б., Савинська Н.О., Атемасова Т.А., Атемасов А.А., Дев'ятка Т.М. Роль штучних гніздівель у поширенні мухоловки білошійої в умовах трансформованих ландшафтів Північно-Східної України. Біологія та валеологія. 2009. 10. С. 126-132.
- Чаплигіна А.Б. Дендрофільні горобцеподібні (Passeriformes) як структурно-функціональний елемент антропогенно трансформованих лісових біогеоценозів Північно-Східної України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора біол. наук 03.00.16. Дніпро, 2018. 40 с.
- Юзик Д.І. Особливості екології дуплогнізних горобцеподібних птахів на трансформованих територіях Північно-Східної частини України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. біол. наук 03.00.16. Чернівці, 2018. 21 с.
- Ярис О.О. Екологічна роль штучних гніздівель у поширенні близькоспоріднених видів синиць родини Paridae в умовах північного сходу України: Актуальні проблеми дослідження довкілля: матеріали ІХ Міжнар. наук. конф., Суми, 25-27 трав. 2021 р. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка. Суми, 2021. С. 126-129.
- Ярис О.О., Мамедова Ю.П. Перспективна роль пластикових штучних гніздівель у підтриманні дуплогнізних птахів на Безлюдівських очисних спорудах м. Харкова. International scientific and practical conference. Publishing House «Baltija Publishing», 2021. С. 36-39.
- Ярис О.О. Значення штучних гніздівель для птахів у підтриманні біотичного різноманіття біогеоценозів північного сходу України: дис. ... д-ра філософії: 091 - біологія /Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Харків: ХНПУ, 2022. 348 с.

UDC 598.28/.29(477.54)

OCCUPANCY OF ARTIFICIAL NESTS BY BIRDS IN THE FOREST OF THE HOMILSHA FORESTS NATIONAL PARK IN 2022–2023

Yarys O.O., Litvin L. M., Chaplygina A.B.

During the war, forest ecosystems are negatively affected due to the presence and movement of military personnel and equipment, shelling from various types of weapons and other damages. The comparative analysis of the data obtained in previous years and during war showed that the Great tit *Parus major* was the dominant species nesting in artificial nests from 2017 to 2022. For the first time, *Jynx torquilla* and *Parus major* nested in plastic artificial nests. The change in dominance over a long period of time is probably due to the fact that most artificial nests were destroyed in 2023 because of the adverse weather conditions.

Keywords: artificial nests, monitoring, birds, pine forest, war.